

BEYNƏLXALQ MÜHASİBAT STANDARTLARININ YARANMA TARİXİ VƏ İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

Elay ZEYNALLI

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti, Gəncə, Azərbaycan

Giriş

Mühasibat uçotunun müxtəlif səviyyəli iqtisadi və idarəetmə qərarlarını qəbul etmək üçün iqtisadi subyektin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti ilə bağlı məlumatların ardıcıl, fasiləsiz və sənədlər əsasında toplanması, qeydə alınması, işlənməsi, ümumiləşdirilməsi və təqdimatı sistemidir. Bu mürəkkəb sistem dünyanın bütün ölkələrində mövcud olmasına baxmayaraq, müxtəlif obyektiv səbəblərə görə bütün ölkələrdə eyni sistemə rast gəlinmir. Mühasibat uçotu sistemlərini idarə edilməsinə görə İngilis-Amerikan, kontinental (Avropa) və Cənubi Amerika modellərinə ayırsalar da, ölkənin hüquq sistemi, maliyyə institutları, vergi siyasəti, ölkənin üzv olduğu iqtisadi və siyasi birliklər, inflyasiya səviyyəsi, mühasibat uçotunun tədrisi, peşəkar mühasibat təşkilatlarının səviyyəsi, ölkənin coğrafi mövqə, mədəni və iqtisadi inkişaf səviyyəsi kimi amillər fərqliliklərin yaranmasına gətirib çıxarır.

Yaranmış bu fərqliliklər mikro səviyyədə müəssisənin mənfəətliyini, makro səviyyədə isə iqtisadi inkişafı, beynəlxalq ticarət və maliyyə münasibətlərinin intensiv inkişafını ləngidən bir amilə çevrilir.

Mühasibat standartlarının mahiyyəti

Modelindən asılı olmayaraq, mühasibat uçotunun bir sistem kimi maliyyə hesabatının daxili və xarici istifadəçilərinin maraqlarını təmin etməli, iqtisadi subyektin biznes fəaliyyətinin bütün aspektlərini ortaya qoymalıdır. Bu səbəbdən də, oxşar təsərrüfat əməliyyatlarının eyni uçot prinsipləri ilə qeydə almaq üçün müəyyənləşdirilmiş qaydalar, standartlar yaradılmalıdır. Fikrimizcə, mühasibat uçotunun standartları dedikdə, vahid uçotun aparılmasını təmin etmək məqsədi ilə qayda və qərarlardan ibarət olan, etibarlı, şəffaf və müqayisə oluna bilən maliyyə hesabatlarını formalaşdırmaq və təqdim etmək üçün hazırlanmış normativ sənəd başa düşülməlidir. Standartların tətbiqi ilə müəssisənin müxtəlif dövrlərdə fəaliyyətini eyni əsasda müqayisə etmək, müəssisənin maliyyə vəziyyətini daha doğru şəkildə analiz etmək, müxtəlif investorları cəlb etmək və bazarda nüfuzunu artırmaq mümkündür.

Müasir dövrdə həm dövlətlərin özlərinin hazırladığı və həmin ölkədə tətbiq olunan milli və ya yerli, həm də beynəlxalq ixtisaslaşmış qurumlar tərəfindən hazırlanan beynəlxalq standartlar mövcuddur. Aydın məslədir ki, müəssisələrin əksəriyyəti iqtisadi maraqları, xərc artıqlığı və peşəkar mütəxəssis azlığını nəzərə alaraq milli mühasibat standartları əsasında maliyyə hesabatlarını hazırlamağa başladılar. Bu isə beynəlxalq miqyasda fəaliyyət göstərən müəssisələrin maliyyə hesabatlarının müqayisəsini çətinləşdirir və beynəlxalq maliyyə bazarlarından resurs axının ləngiməsinə və ya azalmasına gətirib çıxarır, konsolidasiya və satınalmalarda çətinliklərə səbəb olurdu. Dünya iqtisadiyyatında qloballaşma prosesinin nəticəsi olaraq beynəlxalq ticarətin artması, TMK-ların yaranması, maliyyə bazarlarının inkişafı və kapitalın hərəkətinin beynəlxalq müstəviyə keçməsi, beynəlxalq iqtisadi təşkilat və birliklərin güclənməsi iqtisadi subyektlərin də bu prosesə qoşularaq faydalanmasını tələb edirdi ki, bunun üçün də beynəlxalq səviyyədə qəbul olunan mühasibat uçotu standartları tətbiq edilməli idi (Ağca, 2015).

Beynəlxalq mühasibat standartlarının yaradılmasına hazırlıq

Beynəlxalq səviyyədə uçot standartlarının yaradılması ehtiyacını ilk dəfə Ceykob Kraayenhof 1959-cu ildə nəşr etdirdiyi məqaləsində göstərmişdi (Çankaya, 2007). C. Kraayenhofun beynəlxalq standartların yaradılmasının əhəmiyyətini dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırması sonrakı dövrdə bu istiqamətdə bir sıra işlərin görülməsinə təkan verdi. 1962-ci ildə Amerikan ictimai diplomlu mühasiblər institutunun (American Institute of Certified Public Accountants) təşkilatçılığı ilə Nyu-Yorkda keçirilən 8-ci beynəlxalq mühasiblər konqresində iştirakçılar beynəlxalq səviyyədə mühasibat və audit praktikasının genişləndirilməsi və beynəlmiləl səviyyədə hesabatlar standartlarının inkişaf etdirilməsinin vacibliyini bildirdilər. Sonrakı mərhələlərdə İnstitutun müxtəlif

ölkələrdə fəaliyyət göstərən mühasiblərin əlaqələndirilməsi və ortaq fikir mübadiləsinin aparılması üçün beynəlxalq əlaqələr şöbəsi yaradıldı, Henri Bensonun təşəbbüsü ilə mühasiblərin beynəlxalq işçi qrupu (Accountants International Study Group) yaradıldı. İşçi qrup əsasən Amerika, Kanada və Böyük Britaniya uçot sistemlərini və onların fərqliliklərini öyrənərək, onların harmoniya imkanlarını tədqiq edirdi (Melnyk, 2013) . Zənnimizcə, işçi qrup tərəfindən həyata keçirilən tədqiqatlar beynəlxalq səviyyədə vahid uçot standartının formalaşdırılmasına dair həyata keçirilən ilk mütəşəkkil addım idi və bu addım daha sonra beynəlxalq standartların yaradılmasının rüşeymini təşkil edirdi.

1972-ci ildə Sidneydə təşkil olunan 10-cu beynəlxalq mühasiblər konqresində işçi qrup üzvləri Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Komitəsinin (BMUSK) yaradılması təklifini irəli sürdülər. BMUSK 29 iyun 1973-cü ildə Londonda Avstraliya, Kanada, Fransa, Almaniya, Yaponiya, Meksika, Hollandiya, İrlandiya, Böyük Britaniya və ABŞ-dan olan təmsilçilərin iştirakı ilə yaradıldı və H.Benson sədr seçildi. İstifadəçilər üçün şəffaf, etibarlı, anlaşılıqlı və müqayisə edilə bilən informasiyanın hazırlanmasını təmin edən standartların yaradılması məqsədi ilə qurulan komitə, müstəqil, kommersiya məqsədi güdməyən qeyri-dövlət qurumu idi. ((Melnyk, 201, 492]. Hesab edirik ki, komitənin yaradılması beynəlxalq standartlara dair səsləndirilən müxtəlif fikirlərin vahid mərkəzdə toplanmasını təmin etdi və beynəlxalq mühasibat standartlarının yaradılması prosesi mütəşəkkil səviyyədə başladı.

Beynəlxalq mühasibat standartlarının inkişafının birinci dövrü (1973-2000)

Beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarının hazırlanması Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Komitəsinin adı ilə bağlıdır. 1973-2000-ci illərdə BMUSK tərəfindən 41 beynəlxalq standart qəbul edildi. Mütəxəssislər tərəfindən BMUSK-un fəaliyyəti 3 mərhələdə nəzərdən keçirilir. 1973-1988-ci illər dövrü. Bu dövrdə komitə müəyyən məsələlərdə müəssisələrə seçim haqqı verən 26 ümumi standart yayımladı. Alternativ tətbiqlərə diqqət yetirilsə də, maliyyə hesabatı formatlarına o qədər də əhəmiyyət verilmədi. 1989-1995-ci illər Əvvəlki dövrdə standartlarda seçim haqqı verilən məsələlərə limitlər tətbiq etmiş, “Maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdimatı çərçivə sənədini” hazırlamışdır. Beləliklə qurum beynəlxalq standartlarla yanaşı, milli standartların formalaşdırılmasına dair baza prinsipləri özündə birləşdirən konsepsiyanı tam yekunlaşdırmışdır.

1995-2000-ci illər dövrü. Həmin dövrdə Beynəlxalq Qiymətli Kağızlar Komissiyaları Təşkilatı (International Organization of Securities Commissions) komitə tərəfindən hazırlanmış standartları qəbul etdi. Qeyd etmək gərəkdir ki, təşkilatla BMUSK 1987-ci ildən etibarən standartların hazırlanmasında birgə

fəaliyyət göstərirdilər. Təşkilatın texniki komitəsinin BMUSK-un hazırladığı standartları qəbul etməsi ilə, standartların investorların tələbini qarşılamaı təsdiqləndi və birja iştirakçılarının bu standartlardan istifadəsi stimullaşdırılmağa başlandı. (Erol&Aslan, 2017, 70).

BMUSK tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq mühasibat uçotu standartları cədvəl 1-də qeyd edilmişdir.

Cədvəl 1

Beynəlxalq mühasibat uçotu standartları

Standartın №-si	Standartın adı	Qəbul tarixi	Yeni-lənmə tarixi	Qeyd
1	Maliyyə hesabatlarının təqdimatı	1975	1997	İlk buraxılış. 1975 – “Mühasibat uçotu siyasətinin açıqlanması”
2	Ehtiyatlar	1975	1993	İlk buraxılış. 1975 – “Tarixi qiymət sistemi kontekstində ehtiyatların qiymətləndirilməsi və təqdim edilməsi”
3	Konsolidə edilmiş maliyyə hesabatları	1976		1989-cu ildə 27 №-li və 28 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir
4	Amortizasiya uçotu	1976		1999-cü ildə ləğv edilib
5	Maliyyə hesabatlarında açıqlanacaq məlumatlar	1976		1998-ci ildə 1 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir
6	Qiymət dəyişikliklərinə mühasibat uçotu cavabları	1977		15 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir
7	Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat	1977	1992, 2007	İlk buraxılış. 1977 – “Fondların hərəkəti və mənbələr haqqında hesabat”
8	Uçot siyasətləri, uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər və səhvlər	1978	1993, 2003	İlk buraxılış. 1978 – “Qeyri-adi və əvvəlki dövr üzrə maddələrdə və uçot siyasətində dəyişikliklər ”
9	Tədqiqat və inkişaf fəaliyyətlərinin uçotu	1978		1999-cü ildə 38 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir
10	Hesabat dövründən sonrakı hadisələr	1978	1999, 2007	İlk buraxılış. 1978 – “Balans hesabatı tarixindən sonra baş verən şərtlər və hadisələr”
11	Tikinti müqavilələri	1979	1993	2017-ci ildə 15 №-li MHBS əvəz etmişdir
12	Mənfəət vergisi	1979	1996	İlk buraxılış. 1979 – “Gəlir üzrə vergilərin uçotu”
13	Cari aktivlər və cari öhdəliklərin	1977		1998-ci ildə 1 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir

	təqdimatı			
14	Seqment hesabatı	1981	1997	2009-cu ildə 8 №-li MHBS əvəz etmişdir
15	Dəyişən qiymətlərin təsirini əks etdirən məlumatlar	1981		2003-cü ildə ləğv edilib
16	Torpaq, tikili və avadanlıqlar	1982	1993	İlk buraxılış. 1982 – “Tarixi qiymət sistemi kontekstində torpaq, tikili və avadanlıqların uçotu”
17	İcarə	1982	1997	2019-cu ildə 16 №-li MHBS əvəz etmişdir
18	Gəlir	1982	1994	2017-ci ildə 15 №-li MHBS əvəz etmişdir
19	İşçilərin mükafatlandırılması	1983	1993, 1998	İlk buraxılış. 1983 – “İşəgötürənlərin maliyyə hesabatlarında pensiya təminatlarının uçotu”
20	Hökumət subsidiyalarının uçotu və hökumət yardımı haqqında məlumatın açıqlanması	1983		İlk buraxılış. 1983 – “Hökumət subsidiyalarının uçotu və hökumət yardımının açıqlanması”
21	Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri	1983	1993	İlk buraxılış. 1983 – “Xarici əməliyyatların uçotu və xarici maliyyə hesabatlarının tərcüməsi”
22	Müəssisələrin birləşməsi	1983	1993	2004-cü ildə 3 №-li MHBS əvəz etmişdir
23	Borclar üzrə məsrəflər	1984	1993	İlk buraxılış. 1984 – “Borclar üzrə məsrəflərin kapitallaşması”
24	Əlaqəli tərəflərlə bağlı məlumatların açıqlanması	1984		İlk buraxılış. 1984 – “Əlaqəli tərəf əməliyyatlarının açıqlanması”
25	İnvestisiyaların uçotu	1986		2001-ci ildə 39 №-li və 40 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir
26	Pensiya təminatı planları üzrə mühasibat uçotu və hesabatlılığı	1987		
27	Fərdi maliyyə hesabatları	1989	2003	2001-ci ildə 10 və 12 №-li MBHS və 27 №-li BMUS-la əvəz edilmişdir
28	Asılı müəssisələrə və birgə müəssisələrə investisiya qoyuluşları	1989	2003, 2011	2013-cü ildə 12 №-li MHBS əvəz etmişdir
29	Hiperinflasiyalı iqtisadiyyatlarda maliyyə hesabatlılığı	1989		
30	Bankların və oxşar maliyyə	1990		2007-ci ildə 7 №-li MHBS əvəz etmişdir

	qurumlarının maliyyə hesabatlarında açıqlamalar			
31	Birgə müəssisələrdə maraqlar	1990	2003	2013-cü ildə 11 və 12 №-li MHBS əvəz etmişdir
32	Maliyyə alətləri Təqdimat	1995	2005	İlk buraxılış. 1995 – “Maliyyə Alətləri: Açıqlama və Təqdimat”
33	Səhm üzrə mənfəət	1997		İlk buraxılış. 1997 – “Səhm üzrə mənfəət”
34	Aralıq maliyyə hesabatlılığı	1998		
35	Dayandırılan əməliyyatlar	1998		2005-ci ildə 5 №-li MHBS əvəz etmişdir
36	Aktivlərin qiymətdən düşməsi	1998		İlk buraxılış. 1998 – “Aktivlərin qiymətdən düşməsi”
37	Yaradılmış ehtiyat fondları, Şerti öhdəliklər və Şerti aktivlər	1998		
38	Qeyri-maddi aktivlər	1998		
39	Maliyyə alətləri Tanınma və ölçülmə	1998		
40	İnvestisiya mülkiyyəti	2000		
41	Kənd təsərrüfatı	2000		

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunub

Cədvəldən də aydın olduğu kimi standartlara daima baxış keçirilmiş, müəyyən dəyişikliklər və əlavələr edilmiş, bəzi hallarda isə ləğv edilmişdir. BMUSK-un uzunmüddətli fəaliyyəti nəticəsində 1975-ci ildə ilk, 2000-ci ildə isə son beynəlxalq mühasibat uçotu standartı ərsəyə gətirilmişdir. BMUSK-un uzunmüddətli fəaliyyətində bir sıra tənqidlərə də məruz qaldı. Belə ki, üzvlərinin çoxunun İngilis-Amerikan modelinə aid ölkələr olduğu üçün bu modelə uyğun standartlar hazırladığı və İOÖ-lər və digər mühasibat sistemlərinin diqqətdə saxlanılmadığı, həmçinin siyasi təsirlərə məruz qalığı, üzvlərinin texniki və professional göstəricilər əsasında seçilməməsi əsas tənqid olunan məqamlar idi (Uysal, 2006, 98).

Beynəlxalq mühasibat standartlarının inkişafının ikinci dövrü (2000-ci ildən başlayaraq)

BMUSK fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi və Enron, Worldcom, Parmalat, Ahold, Kanebo kimi “mühasibat qalmaqalarının” artması fonunda beynəlxalq mühasibat standartlarına olan inamın qorunması naminə struktur islahatını həyata keçirərək, özünü ali orqan statuslu Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları

Komitəsi Fonduna (BMUSKF) çevirdi. Fond 2001-ci ildə ABŞ-ın Delaveyr ştatında qeyri-kommersiya təşkilatı kimi qeydə alındı və mühasibat uçotu standartlarının yaradılması ilə bağlı səlahiyyətlərini Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurasına (BMUSS) həvalə etdi [6, 44]. 2010-cü ildə isə BMUSKF rəsmi surətdə adını Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Fondu olaraq dəyişdi (7,153). Həyata keçirilən bu dəyişikliklər dünya ictimaiyyətinin etimadını yenidən qazanmağa və keyfiyyət dəyişikliklərini göstərmək idi.

Fondun məqsədi sələfində olduğu kimi beynəlxalq maliyyə bazarı iştirakçılarını və digər maraqlı şəxsləri maliyyə hesabatlarında qeyd olunan şəffaf, etibarlı və müqayisə edilə bilən informasiya ilə təmin etmək idi. Həmçinin anlaşılıqlı və tətbiq olunması mümkün olan beynəlxalq mühasibat standartlarını yaratmaq, iqtisadi subyektlərdə standartların ciddi şəkildə tətbiqini təmin etmək, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri, eləcə də İOÖ-lərin ehtiyaclarını nəzər almaqla müterəqqi həllər təklif etmək idi. Fondun vəzifələrinə isə BMUSS-nın fəaliyyətini təmin etmək, standartların ictimai müzakirəsini aparmaq və bununla bağlı strateji məsələləri həll etmək aiddir. Daha korporativ struktur formalaşdıran Fond, tabeliyində MBHS-in tətbiqi üzrə şərhlər və məsləhət şuraları, müxtəlif təyinatlı qruplar yaratdı. Sxem 1-də MHBSF-nin 2019-cü ildəki strukturu qeyd olunmuşdur.

BMUSS fəaliyyətə başladıqdan sonra qəbul etdiyi standartları Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları kimi yox, Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartları kimi nəşr etməyə başladı. Bununla yanaşı, BMUSK tərəfindən əvvəlki dövrdə qəbul olunmuş bəzi standartları iqtisad konyuntura uyğun olaraq yenilədi və ya ləğv etdi. Eyni zamanda sələfindən fərqli olaraq, yerli mühasibatstandartlarını formalaşdıran qurumlarla əməkdaşlıq edərək mühasibat standartlarının harmonizasiyasını həyata keçirməyə başladı.

BMUSS tərəfindən qəbul edilmiş maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartları cədvəl 2-də qeyd edilmişdir.

Cədvəl 2

Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartı

Standartın №-si	Standartın adı	Qəbul tarixi	Qeyd
1	Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının ilk dəfə tətbiq edilməsi	2003	
2	Pay alətləri əsasında ödəmə	2004	
3	Müəssisələrin birləşməsi	2004	
4	Sığorta müqavilələri	2004	2021-ci ildə 17 №-li MHBS ilə əvəz ediləcək

5	Satış üçün saxlanılmış uzunmüddətli aktivlər və dayandırılmış əməliyyatlar	2004	
6	Təbii ehtiyatların kəşfiyyatı və qiymətləndirilməsi	2004	
7	Maliyyə alətləri Məlumatın açıqlanması	2005	
8	Əməliyyat seqmentləri	2006	
9	Maliyyə alətləri	2009	2014-cü ildə yenilənmişdir
10	Birləşdirilmiş maliyyə hesabatları	2011	
11	Birgə razılaşmalar	2011	
12	Digər müəssisələrdə iştirak paylarının açıqlanması	2011	
13	Ədalətli Dəyərin Ölçülməsi	2011	
14	Təxirə salınmış tarif düzəlişləri üzrə hesablar	2014	
15	Müştərilərlə müqavilələr üzrə gəlirlər	2014	
16	İcarələr	2016	2019-cu ildə yenilənmişdir

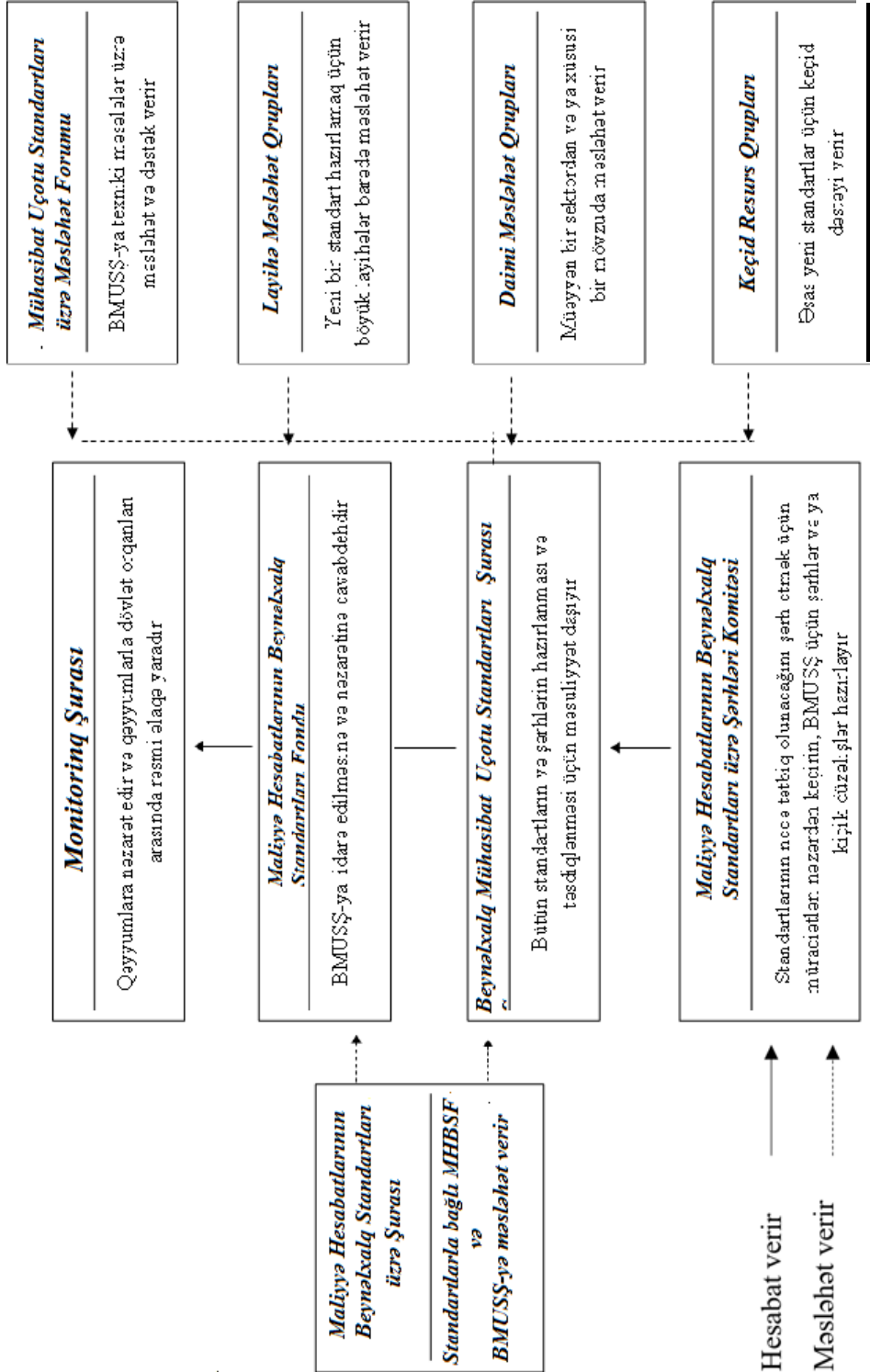
Mənbə: www.iasplus.com məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunub.

MHBS üçün də son dövrlərdə qəbul edilməsinə baxmayaraq ardıcıl yenilənmə və təkmilləşdirmə işləri həyata keçirilməkdədir. BMUSŞ tərəfindən 2020-ci ildə MHBS 4 ləğv edilərək, yeni 17 sayılı MHBS-in ictimaiyyəyə təqdim ediləcəyi bəyan edildi. Hazırda maliyyə hesabatının beynəlxalq standartları dedikdə dar mənada 2001-ci ildən etibarən BMUSŞ-in qəbul etdiyi standartlar başa düşülsə də, geniş mənada BMUSK və BMUSŞ tərəfindən qəbul olunmuş Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları və bu standartlar üçün həmin təşkilatın təqdim etdiyi şərhlər başa düşülməlidir.

Hesab edirik ki, qəbul edilmiş standartların mühasibat uçotunda tətbiqi bir neçə istiqamət üzrə aparılır. Mühasibat uçotu qaydaları və prinsipləri (MHBS 1, MHBS 13, MHBS 15, MHBS 17, BMUS 1, BMUS 8, BMUS 20, BMUS 21), balans hesabatı və müvafiq qeydlər (BMUS 2, BMUS 16, BMUS 38, BMUS 40, BMUS 36, MHBS 16), konsolidə olunmuş və fərdi maliyyə hesabatları (MHBS 3, MHBS 5, MHBS 10, MHBS 11, BMUS 28), spesifik sahələr (BMUS 41, MHBS 6) və digər sahələr (BMUS 7, BMUS 24, BMUS 34) bu istiqamətlərə aiddir.

Sxem 1. MHBSF-nin strukturu (01.01.2019-cu il tarixə). (8)

MHBS qloballaşma imkanları

1972-ci ildən bəri beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin bir parçasına çevrilən dövlətlər MHBS-ə rəsmi münasibətlərini (tam qəbul etmə, qismən qəbul etmə və ya qəbul etməmə) bildirmişdirlər. Əsasən geniş xarici iqtisadi əlaqələrə malik olan ölkələr MHBS qəbul etmiş, səhmləri kapital bazarında alınıb-satılan müəssisələr və ictimai əhəmiyyətli qurumlar üçün tətbiqini tələb etmişdir.

Böyük 20-lik (G20) yurisdiksiyalarının hamısı yüksək keyfiyyətli qlobal mühasibat standartlarının vahid dəstini dəstəkləyən ictimai öhdəlik götürmüşdür. G20 yurisdiksiyalarından on beşi ictimai kapital bazarlarında bütün və ya əksər şirkətlər üçün MHBS Standartını qəbul etmişdir. Yaponiya yerli şirkətlər üçün MHBS-ə könüllü əsaslarla icazə verir, Çin, Hindistan və İndoneziya MHBS-ə əhəmiyyətli dərəcədə uyğundur, lakin tam qəbul üçün bir plan və ya cədvəl elan etməmişdir, Amerika Birləşmiş Ştatları isə daxili qiymətli kağızların emitentlərinə MHBS-dən istifadə etməyə icazə verməsə də, xarici qiymətli kağızların emitentlərinə MHBS-dən istifadə etməyə icazə verir (<https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/#analysis>). Bəzi iqtisadi inkişaf səviyyəsi çox aşağı olan ölkələr Burundi, Benin, Burkina-Faso, Kot-d'İvuar kimi Afrika ölkələri və Kuba MHBS-i qəbul etməmişdir.

Nəticə

Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin genişlənməsi, qloballaşmanın milli iqtisadiyyatların inkişafına təkan verməsi, xarici ticarət və beynəlxalq kapital hərəkətinin daha maneəsiz inkişafını təmin etmək naminə beynəlxalq mühasibatlıq standartlarının formalaşması bir zərurətə çevrildi. Standartların yaradılması və inkişafı iki tarixi dövrdə 1972-2000-ci illər və 2000-ci illərdən sonrakı dövrlərdə baş verdi. 1959-cu ildə C.Kraayenhof tərəfindən ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılan beynəlxalq standartların yaradılması zərurəti 1972-ci ildə gerçəkləşdi. Sonrakı dövrdə beynəlxalq səviyyədə 41 mühasibat uçotu standartı hazırlandı. Sonrakı dövrdə standartlar müxtəlif iqtisadi konyunkturların tələbinə uyğun olaraq təkmilləşdirildi və ya əvəz edildi. 1987-ci ildən etibarən standartların texniki komitə tərəfindən qəbul edilməsi, standartların tətbiqini yeni bir müstəviyə çıxardı.

Tarixi inkişafının hər dövründə müəyyən tənqidlərin olması, dövrün iqtisadi konyukturunun fonunda baş verən hadisələr və mühasibat qalmaqalları standartların hazırlanmasında ictimai rəyin daha fəal iştirakını zəruri etdi. Artıq 2001-ci ildən etibarən yeni standartlar BMUSŞ tərəfindən hazırlansa da, bir çox beynəlxalq təşkilatların da rəylərini nəzərə alaraq ictimaiyyətə maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarını kimi təqdim edilməyə başladı. Bu gün

beynəlxalq maliyyə bazarlarının iştirakçısına çevrilmək, potensial investorların marağını cəlb etmək istəyən iqtisadi subyekt üçün MHBS əvəzolunmaz bir vasitəyədir. Şəffaf, etibarlı və müqayisə oluna bilən informasiya həm xarici tərəflərin investisiya ilə bağlı tələbini ödəyir, həm də daxili tərəflərin idarəetmə imkanlarını daha da genişləndirir.

Başda ölkəmiz olmaqla, bir çox iqtisadi cəhətdən inkişaf etməkdə olan ölkələr ixracyönümlü və dayanıqlı iqtisadiyyatın formalaşdırılması üçün maliyyə şəffaflığının artırılması və beynəlxalq kapitalın ölkəyə doğru hərəkətinin təmini üçün maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarının tətbiqini stimullaşdırır.

Ədəbiyyat və qeydlər:

- Ağca, a . "Ülke muhasebe sistemlerindeki farklılıklar ve bu farklılıklardan kaynaklanan sorunlara getirilen çözüm önerileri". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2015): Sayı:8, səh. 81-92
- Çankaya F. Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama: Rusya, Çin ve Türkiye Karşılaştırması // Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.3, 6: 131 2007. 127–148
- Melnyk Nataliya. History of origins and development of system of international accounting// journal of european economy Vol.12 (№4) December 2013 səh. 490-491
- Prof. Mikail Erol, Mühsin Aslan. Uluslararası muhasebe ve denetim standartlarını geliştirilmesi // Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2017 (12) 55-86, səh. 70
- Uysal Ö., Uluslararası Muhasebe Standartlarının Oluşum Süreci: IASC ve Önde Gelen Ulusal ve Uluslararası Örgütler // Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı: 17, Ocak 2006, səh. 98.]
- Maliyyə uçotu Fundamental səviyyə 2. Maliyyə Elm-Tədris Mərkəzi Bakı: 2012. Səh 44
- Maliyyə hesabatlarının hazırlanması Fundamental səviyyə 7. Maliyyə Elm-Tədris Mərkəzi Bakı:2012. səh 153
- Deloitte. IFRS in your pocket 2019, səh 12
- MHBSF-nin rəsmi saytı <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/#analysis> (02.10.2019)

SUMMARY

The historical development stages of International Accounting Standards

Elay Zeynalli
Azerbaijan State Agricultural University,
Ganja, Azerbaijan

The article discusses the need to establish international accounting standards, the historical development of standards, the processes that occurred during this time, as well as criticism of the adoption and application of standards. Paper also examines the standards adopted at each stage of the development of international accounting standards, their initial versions and dates of their adoption, as well as recent changes. The expansion of international economic relations stimulated the development of the national economy, and it became necessary to formulate international accounting standards to ensure a more smooth development of foreign trade and international capital flows.

The creation and development of standards took place in two historical periods during 1972-2000 and the 2000s. The need to create international standards presented to the public by K. Kraenhof in 1959 became a reality in 1972. Over the last period, 41 international accounting standards have been developed. In recent years, standards have been improved or replaced in accordance with the requirements of various economic conventions. The adoption of standards by the technical committee since 1987 has put the standards into a new level. Today, IFRS is an indispensable tool for an economic entity seeking to become a member in international financial markets and attract the interest of potential investors. Transparent, reliable and comparable information at the same time meets the requirements of external investment and enhances the ability of internal parties to manage. Many economically developed countries, including our country, are encouraging the implementation of international financial reporting standards to increase financial transparency and ensure the international flow of capital into the country to create a diversified and sustainable economy.

Keywords: International Accounting Standards (AIS), International Financial Reporting Standards (IFRS), Accountants International Study Group, International Accounting Standards Board, foreign trade

РЕЗЮМЕ

История возникновения и этапы развития международных стандартов бухгалтерского учета

Элай Зейналлы
Азербайджанский Государственный Аграрный Университет,
Гянджа, Азербайджан

В статье рассматривается необходимость установления международных стандартов бухгалтерского учета, историческое развитие стандартов, процессы, которые происходили в течение этого времени, а также критика принятия и применения стандартов. В статье также изучаются стандарты, принятые на каждом этапе разработки международных стандартов бухгалтерского учета, их первоначальные версии и даты их принятия, а также последние изменения. Расширение международных экономических отношений, стимулировали развитие национальной экономики, и стало необходимым формирование международных стандартов бухгалтерского учета для обеспечения, более плавного развития внешней торговли и международного движения капитала.

Создание и разработка стандартов происходили в два исторических периода - в период 1972-2000-х годов и после 2000-х годов. Необходимость создания международных стандартов, представленных публике К. Краенхофом в 1959 году, стала реальностью в 1972 году. За последний период было разработан 41 международный стандарт бухгалтерского учета. В последние годы стандарты были улучшены или заменены в соответствии с требованиями различных экономических конвенций. Принятие стандартов техническим комитетом с 1987 года подняло стандарты на новый уровень. Сегодня МСФО является незаменимым инструментом для экономического субъекта, стремящегося стать участником международных финансовых рынков и привлечь интерес потенциальных инвесторов. Прозрачная, надежная и сопоставимая информация одновременно удовлетворяет требованиям внешних инвестиций и повышает способность внутренних сторон управлять. Многие экономически развитые страны, включая нашу страну, поощряют применение международных стандартов финансовой отчетности для повышения финансовой прозрачности и обеспечения международного притока капитала в страну для создания диверсифицированной и устойчивой экономики.

Ключевые слова: Международные стандарты бухгалтерского учета, международные стандарты финансовой отчетности, международная исследовательская группа бухгалтеров, совет по международным стандартам бухгалтерского учета.